

OILADA ETIKET QOIDALARI

Dusnazarova Mavjuda Ilyamonovna

Termiz davlat universiteti davlat va huquq

asoslari kafedrası o'qituvchisi

maviudadusnazarova6265@gmail.com

+998977852666

Annotatsiya: Oiladagi etiket qoidalari oila a'zolari o'rtasidagi o'zaro hurmat, muomala madaniyati va ijtimoiy munosabatlarni tartibga soluvchi muhim omillardan biridir. Ushbu mavzu oilada har bir insonning o'z o'rni, vazifasi va mas'uliyatini anglash, kattalarga hurmat, kichiklarga g'amxo'rlik, o'zaro muloqotda madaniyatli bo'lish kabi tamoyillarni o'rganishga qaratilgan. Oila muhitida shakllangan etiket qoidalari insonning shaxsiy rivojlanishi, ijtimoiylashuvi hamda jamiyatdagi xulq-atvoriga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Tadqiqot doirasida oilaviy muloqot madaniyati, odob-axloq normalari va ularning yosh avlod tarbiyasidagi ahamiyati tahlil qilinadi. Shuningdek, zamonaviy jamiyat sharoitida oilaviy etiketning o'zgarishi va uning ijtimoiy munosabatlarga ta'siri ham yoritiladi.

Kalit so'z: oila, etiket qoidalari, muomala madaniyati, hurmat, tarbiya, odob-axloq, ijtimoiy munosabat, oilaviy qadriyatlar, muloqot madaniyati, shaxsiy rivojlanish, ijtimoiylashuv, madaniy xulq.

Kirish

Oila jamiyatning eng muhim va asosiy ijtimoiy instituti hisoblanadi. Insonning shaxs sifatida shakllanishi, uning ma'naviy qadriyatlari, odob-axloqi va muomala madaniyati avvalo oilada rivojlanadi. Shu sababli oilada har bir insonning etiket qoidalariga amal qilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Etiket qoidalari oila a'zolari o'rtasidagi o'zaro hurmat, mehr-oqibat, muloqot madaniyati va mas'uliyatni tartibga soluvchi muhim me'yorlar majmuasidir. Oiladagi to'g'ri muomala va odob-axloq qoidalariga amal qilish sog'lom ijtimoiy muhitni shakllantirishga yordam beradi. Ayniqsa, yosh avlod tarbiyasida oilaviy etiketning o'rni beqiyosdir. Ota-ona, farzandlar hamda boshqa oila a'zolari o'rtasidagi hurmat va hamjihatlik oilaning mustahkamligini ta'minlaydi. Mazkur mavzu oiladagi etiket qoidalarining mazmun-mohiyati, ularning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni hamda yosh avlod tarbiyasiga ta'sirini yoritishga qaratilgan.

Asosiy qism

Oila insoniyat jamiyatining eng qadimiy va muhim ijtimoiy institutlaridan biri bo'lib, unda shaxsning ma'naviy, axloqiy hamda madaniy fazilatlari shakllanadi. Oilaviy muhitda inson muomala madaniyati, hurmat, mas'uliyat va ijtimoiy munosabat qoidalarini o'rganadi. Shu sababli oilada etiket qoidalariga amal qilish nafaqat oilaviy totuvlikni ta'minlaydi, balki jamiyat barqarorligiga ham xizmat qiladi. Tadqiqotchilarning fikricha, oila tarixan shakllangan ijtimoiy guruh bo'lib, uning a'zolari nikoh, qarindoshlik hamda umumiy turmush asosida o'zaro axloqiy va huquqiy munosabatlar orqali bog'langan.

Oilaviy etiket qoidalari avvalo oila a'zolari o'rtasidagi hurmat, mehr-oqibat va mas'uliyat hissini mustahkamlashga xizmat qiladi. Ayniqsa, sharqona oilaviy qadriyatlarda kattalarni hurmat qilish, kichiklarga g'amxo'rlik ko'rsatish va o'zaro muomala madaniyatiga rioya qilish muhim ahamiyatga

ega. Tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, o'zbek oilalarida yoshlar tarbiyasida keksalarning hayotiy tajribasi muhim o'rin tutadi va u yosh avlodning axloqiy hamda ijtimoiy kamolotiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi [1, 164]. Shuningdek, oilaviy munosabatlarning mustahkam bo'lishida etiket qoidalari muhim tarbiyaviy omil hisoblanadi. Oilada shakllangan ijtimoiy-psixologik muhit, o'zaro hurmat va muloqot madaniyati yoshlarning kelajakdagi ijtimoiy hayotiga ham bevosita ta'sir qiladi. Tadqiqotlarda qayd etilishicha, oiladagi ma'naviy muhit va tarbiya jarayoni insonning axloqiy qarashlari hamda ijtimoiy xulq-atvorini shakllantirishda muhim omil hisoblanadi [5, 3]

Oilada etiket qoidalari turli shakllarda namoyon bo'ladi. Masalan, salomlashish odobi, kattalar bilan muomala qilish, mehmon kutish madaniyati, er-xotin o'rtasidagi hurmatli munosabatlar hamda farzandlar tarbiyasi bilan bog'liq qoidalar oilaviy etiketning asosiy tarkibiy qismlarini tashkil etadi. Bu qoidalar nafaqat oilaviy munosabatlarni tartibga soladi, balki jamiyatda madaniyatli va ma'naviy yetuk shaxslarni tarbiyalashga xizmat qiladi. Shu nuqtai nazardan qaraganda, oilaviy etiket qoidalarini o'rganish va ularni yosh avlod ongiga singdirish zamonaviy jamiyatda muhim pedagogik va ijtimoiy vazifalardan biri hisoblanadi. Oilada shakllangan muomala madaniyati insonning jamiyatdagi xulq-atvoriga ham ta'sir ko'rsatadi va uning ijtimoiylashuv jarayonida muhim rol o'ynaydi.

Oilaviy etiket qoidalarining muhim jihatlaridan biri bu oila a'zolari o'rtasidagi o'zaro hurmat va muloqot madaniyatidir. Muloqot madaniyati oiladagi ijtimoiy-psixologik muhitni shakllantiradi va oila a'zolarining bir-birini tushunishiga yordam beradi. Ilmiy tadqiqotlarda qayd etilishicha, oilada sog'lom muloqot muhitining mavjudligi shaxsning ma'naviy kamoloti va ijtimoiy faolligini rivojlantirishda muhim omil hisoblanadi [1, 165]. Shu sababli ota-ona va farzandlar o'rtasidagi samimiy suhbat, o'zaro fikr almashish hamda hurmat asosida qurilgan munosabatlar oilaviy barqarorlikni ta'minlaydi.

Oilaviy etiket qoidalarida salomlashish, suhbatlashish, muomala qilish kabi kundalik odob-axloq me'yorlari muhim o'rin tutadi. Sharq madaniyatida salomlashish insonlar o'rtasidagi hurmat ifodasi sifatida qaraladi. Ayniqsa, o'zbek oilalarida kattalarga birinchi bo'lib salom berish, ularning duosini olish hamda suhbat jarayonida odob saqlash muhim etiket qoidalaridan biri hisoblanadi. Tadqiqotchilar ta'kidlaganidek, bunday an'anaviy qadriyatlar yosh avlodning ma'naviy tarbiyasida muhim ahamiyat kasb etadi [6, 3]. Oilaviy etiketning yana bir muhim jihati bu mehmondo'stlik madaniyatidir. O'zbek xalqining qadimiy an'alarida mehmonni hurmat bilan kutib olish, unga e'tibor ko'rsatish va mehmonnavozlik qilish muhim ijtimoiy qadriyat hisoblanadi. Oilada mehmon kutish madaniyati farzandlar tarbiyasida ham muhim rol o'ynaydi. Chunki bolalar ota-onaning xatti-harakatlarini kuzatish orqali muomala madaniyatini o'rganadilar. Shuning uchun ota-ona o'z xulqi va odobi bilan farzandlarga namuna bo'lishi lozim. Tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, oilaviy tarbiya jarayonida ota-ona namunasi yoshlarning axloqiy fazilatlarini shakllantirishda eng samarali vositalardan biridir [5, 4].

Bundan tashqari, er-xotin o'rtasidagi o'zaro hurmat va hamkorlik ham oilaviy etiketning muhim tarkibiy qismidir. Oilaning mustahkamligi ko'p jihatdan er-xotin o'rtasidagi munosabatlarga bog'liq bo'ladi. O'zaro hurmat, sabr-toqat, muammolarni birgalikda hal qilish hamda bir-birini qo'llab-quvvatlash oilaviy barqarorlikni ta'minlaydi. Zamonaviy tadqiqotlarda ham er-xotin o'rtasidagi madaniyatli muloqot va o'zaro hurmat oiladagi ijtimoiy muhitni mustahkamlovchi asosiy omillardan biri sifatida e'tirof etiladi [1, 166]. Shuningdek, oilaviy etiket qoidalari farzandlar tarbiyasida ham muhim rol o'ynaydi. Farzandlarni kichik yoshdan boshlab odob-axloq qoidalariga o'rgatish ularning

kelajakdagi ijtimoiy hayotiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Bolalarda hurmat, mas'uliyat, halollik va mehr-oqibat kabi fazilatlar avvalo oilada shakllanadi. Shu sababli oilaviy tarbiya jarayonida etiket qoidalarini o'rgatish muhim pedagogik vazifa hisoblanadi.

Zamonaviy jamiyat sharoitida oilaviy etiket qoidalarining ahamiyati yanada ortib bormoqda. Globalizatsiya jarayonlari, axborot texnologiyalarining rivojlanishi hamda ijtimoiy hayotdagi o'zgarishlar oilaviy munosabatlarga ham ta'sir ko'rsatmoqda. Shu sababli an'anaviy qadriyatlarni saqlab qolish va ularni zamonaviy sharoitga mos ravishda rivojlantirish muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Oilada shakllangan etiket qoidalarini shaxsning jamiyatdagi xulq-atvori, muloqot madaniyati va ijtimoiy munosabatlarida muhim rol o'ynaydi.

Oiladagi etiket qoidalarini shakllantirishda kundalik muloqot madaniyati muhim rol o'ynaydi. Oila a'zolari bir-biriga hurmat bilan murojaat qilishi, muomala jarayonida muloyim va samimiy bo'lishi oilaviy muhitning sog'lom bo'lishiga xizmat qiladi. Tadqiqotlarda ta'kidlanishicha, bolalar nutq etiketi va madaniyatini eng avvalo oiladagi kundalik suhbatlar orqali o'zlashtiradi. Ota-ona va boshqa katta yoshdagi a'zolarning odobli nutqi hamda xatti-harakatlari bolalar uchun namuna bo'lib xizmat qiladi [3, 7]. Oilada etiket qoidalariga amal qilish bolalarda ijtimoiy ko'nikmalarni rivojlantiradi. Masalan, "iltimos", "rahmat", "kechirasiz" kabi so'zlardan foydalanish, boshqalarning fikrini tinglash, muammolarni tinch yo'l bilan hal qilish kabi odatlar bolalik davridan shakllanadi. Tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, ota-onalar farzandlarga to'g'ri xulq-atvorni o'rgatishda asosiy tarbiyachi hisoblanadi va ular o'z namunalarini orqali bolalarda odob-axloq qoidalarini mustahkamlaydi [4, 20]. Oilaviy etiketning yana bir muhim jihati – birgalikda ovqatlanish, mehmon kutish va kundalik uy ishlarini bajarish jarayonida namoyon bo'ladi. Oila davrasida ovqatlanish jarayonida tartib-qoidalarga rioya qilish, kattalarni hurmat qilish, o'z navbatini kutish kabi xatti-harakatlar bolalarda intizom va o'zini tutish madaniyatini shakllantiradi. Ilmiy tadqiqotlarda oilaviy ovqatlanish jarayoni bolalarda yaxshi odob-axloq va ijtimoiy xulq me'yorlarini shakllantiruvchi muhim ijtimoiy muhit sifatida baholanadi. Bundan tashqari, oiladagi an'analar va milliy qadriyatlar ham etiket qoidalarining shakllanishiga katta ta'sir ko'rsatadi. Milliy madaniyatga xos hurmat, mehmondo'stlik, kattalarni ulug'lash kabi qadriyatlar oilada kundalik hayot orqali yosh avlodga o'rgatiladi. Tadqiqotlarga ko'ra, oilaviy etiket jamiyatning tarixiy, madaniy va axloqiy qadriyatlarini o'zida mujassam etgan ijtimoiy tizim hisoblanadi [2, 29]. Shu sababli oilada har bir a'zoning etiket qoidalariga amal qilishi nafaqat oilaviy muhitni mustahkamlaydi, balki farzandlarning kelajakdagi ijtimoiy hayotga moslashuvi uchun ham muhim omil hisoblanadi. Oilada shakllangan odob-axloq qoidalarini jamiyatdagi umumiy madaniyat darajasining oshishiga ham xizmat qiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, oilada etiket qoidalariga rioya qilish sog'lom ijtimoiy muhitni shakllantirishning muhim omillaridan biridir. Oila a'zolari o'rtasidagi hurmat, samimiy muomala, o'zaro yordam va madaniyatli muloqot oilaviy barqarorlikni ta'minlaydi. Ayniqsa, ota-ona va kattalar tomonidan namuna ko'rsatish bolalarda odob-axloq me'yorlarining shakllanishida muhim ahamiyat kasb etadi. Oilada shakllangan etiket qoidalarini farzandlarning jamiyatga moslashuvi, madaniyatli shaxs sifatida kamol topishiga yordam beradi. Shu sababli har bir oila a'zosi kundalik hayotda odob va muomala madaniyatiga amal qilishi, yosh avlodga esa ushbu qadriyatlarni izchil o'rgatib borishi zarur. Natijada oilada sog'lom muhit, jamiyatda esa yuksak ma'naviyat va madaniyat rivojlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

VOLUME-6, ISSUE-3

1. Abdullaev A. Oila pedagogikasi va tarbiya masalalari. – Toshkent: O‘zbekiston Milliy universiteti nashriyoti, 2024. – 180 b.
2. Amanzhol K., Sadykova A., Nurmagambetova G. Family ethics and cultural values in society. – Almaty: Kazakh University Press, 2015. – 120 p.
3. Buzrukova D., Oriboyeva M. Oilada nutq madaniyati va muloqot etiketi // Zamonaviy ta’lim muammolari. – Toshkent, 2025. – №2. – B. 7–10.
4. Ergasheva N. Yoshlar tarbiyasida oilaviy qadriyatlarning o‘rni. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2023. – 96 b.
5. Patiyev M. Oilaviy tarbiya va ijtimoiy muhitning yoshlar rivojiga ta’siri // Pedagogika va psixologiya masalalari. – Toshkent, 2022. – №1. – B. 3–5.
6. Turmush etiketi: o‘quv-uslubiy qo‘llanma. – Toshkent: Ma’naviyat nashriyoti, 2023. – 64 b.

C M R T